

KASBIY IDENTIFIKATSIYANI SHAKLLANTIRISHDA TA'LIM MUHITIDAGI PSIXOLOGIK QO'LLAB-QUVVATLASHNING RO'LI

M.U.Kurbonov¹

1. Abu Rayhon Beruniy nomidagi Urganch davlat universiteti, Pedagogika vapsixologiya kafedrası mustaqil izlanuvchisi

Mas'ul muallif: Kurbonov Munis Umirbekovich, Abu Rayhon Beruniy nomidagi Urganch davlat universiteti, Pedagogika vapsixologiya kafedrası mustaqil izlanuvchisi.

e-mail:
munisbek.qurbanov@gmail.com

Received: 17 Oktabr 2026
Accepted: 22 Oktabr 2026
Published: 27 Oktabr 2026

Copyright: © 2026 by the author(s). Licensee Buxoro xalqaro universiteti ilmiy axborotnomasi. This article is an open access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution (CC-BY-4.0) license.

Iqtibos uchun: Kurbonov, M. U. KASBIY IDENTIFIKATSIYANI SHAKLLANTIRISHDA TA'LIM MUHITIDAGI PSIXOLOGIK QO'LLAB-QUVVATLASHNING RO'LI / M. U. Kurbonov // Buxoro xalqaro universiteti ilmiy axborotnomasi. — 2026. — T. 10, № 2. — B. 373–375.

Annotatsiya. Maqolada bo'lajak kasb ta'limi o'qituvchilarida kasbiy identifikatsiya jarayonining o'rganishga ta'lim muhiti, pedagogik muloqot, psixologik qo'llab-quvvatlash xizmatlari va mentorlik ta'siri ilmiy asosda tahlil qilinib, kasbiy identifikatsiyaning texnika mexanizmlari sifatida motivatsiya, anglash, refleksiya, o'z-o'zini boshqarish va shaxsiy-kasbiy moddalarining sifati yoritiladi.

Kalit so'zlar: Psixologik mexanizmlar, kasbiy identifikatsiya, ta'lim muhiti, tibbiy qo'llab-quvvatlash, psixologik qo'llab-quvvatlash, refleksiya, motivatsiya, kasbiy men-kontseptsiya.

РОЛЬ ПСИХОЛОГИЧЕСКОЙ ПОДДЕРЖКИ В ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ СРЕДЕ В ФОРМИРОВАНИИ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ИДЕНТИЧНОСТИ

Аннотация. В статье на научной основе анализируется влияние образовательной среды, педагогического общения, психологических служб поддержки и наставничества на процесс формирования профессиональной идентификации будущих преподавателей профессионального образования. В качестве механизмов профессиональной идентификации рассматриваются мотивация, осознание, рефлексия, саморегуляция, а также качество личностно-профессиональных компонентов.

Ключевые слова: Психологические механизмы, профессиональная идентификация, образовательная среда, медицинская поддержка, психологическая поддержка, рефлексия, мотивация, профессиональная "Я-концепция".

THE ROLE OF PSYCHOLOGICAL SUPPORT IN THE EDUCATIONAL ENVIRONMENT IN FORMING PROFESSIONAL IDENTITY

Abstract. The article provides a scientific analysis of the influence of the educational environment, pedagogical communication, psychological support services, and mentoring on the process of professional identification of future vocational education teachers. Motivation, awareness, reflection, self-regulation, and the quality of personal and professional components are highlighted as the mechanisms of professional identification.

Keywords: Psychological mechanisms, professional identification, educational environment, medical support, psychological support, reflection, motivation, professional self-concept.

kirish. Jahonda globallashuv jarayonlarining jadallashuvi, mehnat bozoridagi tarkibiy o'zgarishlar, kasbiy faoliyat mazmunining yangilanishi hamda zamonaviy ta'lim tizimiga qo'yilayotgan talablarning ortishi yoshlarning kasbiy identifikatsiyasini shakllantirish masalasini dolzarb ijtimoiy-psixologik muammolardan biriga aylantirmoqda. Ayniqsa, oliy ta'lim muassasalarida tahsil olayotgan talabalarining o'z kasbiy imkoniyatlarini anglashlari, tanlagan mutaxassisligiga nisbatan ijobiy munosabatni rivojlantirishlari, kasbiy qadriyatlarni o'zlashtirishlari va kelajakdagi professional faoliyatga psixologik jihatdan tayyorlanishlari murakkab ijtimoiy-psixologik jarayon sifatida namoyon bo'lmoqda. Mazkur sharoitda ta'lim muhitida psixologik qo'llab-quvvatlash tizimini takomillashtirish, talabalarining kasbiy o'zini o'zi anglashini rivojlantirish hamda kasbiy identifikatsiya jarayoniga ta'sir etuvchi psixologik determinantlarni aniqlash muhim ilmiy-amaliy vazifalardan biri hisoblanadi.

Kasbiy identifikatsiya shaxsning o'zini muayyan kasbiy hamjamiyat vakili sifatida anglashi, kasbiy faoliyatning mazmuni va ijtimoiy ahamiyatini tushunishi, kasbga xos qadriyatlar, me'yorlar va xulq-atvor modellarini o'zlashtirishi bilan tavsiflanadigan murakkab psixologik jarayondir. Ushbu jarayon shaxsning o'z imkoniyatlarini baholashi, kasbiy qiziqishlari, motivatsion yo'nalganligi, shaxsiy maqsadlari va ijtimoiy tajribasi bilan uzviy bog'liq holda shakllanadi. Ayniqsa, talabalik davrida kasbiy identifikatsiyaning rivojlanishi shaxsning kelajakdagi professional faoliyatga munosabatini belgilash, kasbiy mas'uliyat hissini mustahkamlash va o'zini muayyan mutaxassislik doirasida namoyon etish imkoniyatlarini kengaytirishda alohida ahamiyat kasb etadi.

Zamonaviy psixologik yondashuvlarda kasbiy identifikatsiya shaxsning kasbiy o'zini o'zi anglashi, ijtimoiy identifikatsiyasi, kasbiy motivatsiyasi va refleksiv faoliyati bilan o'zaro bog'liq holda izohlanadi. E. Eriksonning psixosotsial rivojlanish konsepsiyasida identiklik shaxsning ichki yaxlitligi va ijtimoiy muhit bilan munosabatlari orqali shakllanadigan muhim psixologik tuzilma sifatida talqin etiladi. J. Marcia tomonidan ishlab chiqilgan identiklik maqomlari yondashuvi esa shaxsning mustaqil tanlov qilishi, muqobil imkoniyatlarni o'rganishi va muayyan qadriyatlarga sodiqlikni shakllantirishi bilan bog'liq jarayonlarni tushuntirish imkonini beradi. D. Superning kasbiy rivojlanish nazariyasida kasbiy tanlov shaxsning o'ziga oid tasavvurlarini professional faoliyat orqali ifodalashi bilan bog'lanadi. Ushbu nazariy qarashlar ta'lim muhitida kasbiy identifikatsiyani rivojlantirish uchun shaxsiy faollik bilan bir qatorda qulay ijtimoiy-psixologik sharoitlarning ham zarurligini asoslaydi. Zamonaviy ta'lim tizimi kuchli kasbiy identifikatsiyaga ega bo'lgan pedagoglarni tayyorlashni talab qiladi. Kasb, kasb-hunar ta'limi yo'nalishida o'qiyotgan bo'lajak o'qituvchilar uchun kasbiy identifikatsiya - kasbiy pedagogik faoliyatning mazmuni, motivi va maqsadini belgilab berish muhim jarayondir.

Bugungi globallashuv jarayonlari, raqamli transformatsiya va ta'lim tizimida yuz berayotgan tub islohotlar bo'lajak kasb ta'limi o'qituvchilaridan nafaqat puxta nazariy bilimlarni, balki mustahkam kasbiy identifikatsiyani ham talab qilmoqda. Chunki zamonaviy o'qituvchi - o'z kasbining mazmunini anglay oladigan, pedagogik faoliyatining maqsadini aniq belgilay oladigan, kasbiy qadriyatlarga sodiq, o'zining jamiyatdagi ijtimoiy rolini to'g'ri tushunadigan shaxsdir.

Shu bois kasbiy identifikatsiya jarayoni psixologiya, pedagogika, shaxs rivoji va kasbiy ta'lim sohalarining kesishgan eng muhim ilmiy yo'nalishlaridan biriga aylanib bormoqda. Kasbiy identifikatsiya - shaxsning o'zini ma'lum kasb vakili sifatida anglash jarayoni bo'lib, u kasbiy motivatsiya, shaxsiy qiziqishlar, kasbiy qadriyatlar, mehnatga munosabat, ijtimoiy tajriba va ta'lim muhiti bilan uzviy bog'liq holda shakllanadi.

Bo'lajak kasb ta'limi o'qituvchilari uchun kasbiy identifikatsiya nafaqat kelajak faoliyatiga psixologik tayyorgarlikni ta'minlaydi, balki ularning kasbga bo'lgan mas'uliyati, kasbiy barqarorligi, o'zini pedagogik jarayonda tutish malakasi va shaxs sifatida yetukligining asosini tashkil qiladi. Mazkur jarayonning muvaffaqiyati bevosita o'qituvchi shaxsi, ta'lim muhiting psixologik iqlimi, o'quv jarayonining mazmuni, amaliyot jarayonidagi tajriba, mentorlik tizimi va psixologik qo'llab-quvvatlash xizmatlarining mavjudligiga bog'liq.

Ta'lim muhiti shaxsning kasbga bo'lgan munosabatini shakllantiruvchi eng muhim makon sifatida shaxsiy o'zlikni anglash, kasbiy qiziqishlarni rivojlantirish, pedagogik ko'nikmalarni mustahkamlash va kasbiy rolga moslashuv jarayonida asosiy vosita bo'lib xizmat qiladi. Ta'lim muhiting sog'lom, qo'llab-quvvatlovchi va motivatsion xarakterga ega bo'lishi talabalarida kasbiy identifikatsiyaning shakllanishi uchun qulay psixologik sharoit yaratadi[5].

Shu bilan birga, psixologik qo'llab-quvvatlash tizimi - talabani o'zini o'zi anglash, o'z-o'zini baholash, refleksiya qilish, kasbiy qarorlarni ongli qabul qilish va ichki motivatsiyani rivojlantirishga yordam beruvchi omil sifatida kasbiy identifikatsiyaning ajralmas qismidir. Ayniqsa, bo'lajak kasb ta'limi o'qituvchilarida uchraydigan kasbiy ikkilanishlar, o'ziga nisbatan ishonchsizlik, motivatsiya pasayishi, kasbiy rolga moslashishdagi qiyinchiliklar psixologik yordam orqali bartaraf etilishi mumkin.

Raqamli ta'lim muhiti, masofaviy ta'lim, AKT texnologiyalari, virtual laboratoriyalar, multimedia resurslari va sun'iy intellekt platformalarining keng qo'llanilishi identifikatsiya jarayoniga yangi talablar qo'ymoqda. Talabalar o'z kasbiy rolini nafaqat an'anaviy dars jarayonida, balki virtual makonda ham topa olishi lozim. Bu esa psixologik moslashuv, kreativ yondashuv, raqamli kompetensiyalar va kasbiy moslashuvning yangi o'lchovini vujudga keltirmoqda.

Shu sababli bo'lajak kasb ta'limi o'qituvchilarida kasbiy identifikatsiya jarayonining psixologik mexanizmlarini o'rganish, ta'lim muhiti va psixologik qo'llab-quvvatlashning o'rnini chuqur tahlil qilish bugungi kunda ilmiy va amaliy nuqtai nazardan alohida ahamiyat kasb etadi. Mazkur tadqiqot kasbiy identifikatsiyaning shakllanishiga ta'sir etuvchi omillarni aniqlash, jarayonning psixologik mexanizmlarini yoritish hamda ta'lim muhitida samarali psixologik qo'llab-quvvatlash modellarini taklif etishga yo'naltirilgan.

1. Kasbiy identifikatsiya jarayonining tekshiruv

Kasbiy identifikatsiyaning nazariy asoslari

Kasbiy identifikatsiya psixologiyada shaxsning o'zini ma'lum bir kasb bilan bog'lash, kasbiy rolni qabul qilish, kasbiy qadriyatlar va maqsadlarni o'z shaxsiy tizimiga singdirish jarayoni sifatida talqin qilinadi.

E. Erikson nazariyasida identifikatsiya: Eriksonning psixosotsial rivojlanish nazariyasiga ko'ra, kasbiy identifikatsiya yoshlik davridagi asosiy rivojlanish bosqichlaridan biridir. Unga ko'ra:

Shaxs avval kimligini anglaydi,

so'ngra kasbiy rolni tanlaydi,

so'ng kasbiy men-konsepsiyani shakllantiradi.

Kasb ta'limi o'qituvchilari aynan oliy ta'lim davrida ushbu bosqichning eng faol jarayonini boshdan kechiradi.

Marcia modeli (diffuziya – moratoriy – forekloujer – identitet)

Marcia kasbiy identifikatsiyani 4 bosqichga ajratadi:

Diffuziya – kasbiy noaniqlik

Moratoriy – faol izlanish

Forekloujer – tashqi bosim ostida kasb tanlash

Identitet – ongli ravishda mustahkam tanlov

Bo'lajak kasb ta'limi o'qituvchilarining aksariyati "moratoriy" bosqichida bo'ladi – ya'ni izlanish, sinash, tanlash, taqqoslash jarayonida.

Scheinning "kasbiy yakor" (Career Anchor) nazariyasi

Schein kasbiy identifikatsiya mezonlarini quyidagilar orqali belgilaydi:

texnik–funktsional kompetensiya, boshqaruv kompetensiyasi, xavfsizlik va barqarorlikka ehtiyoj, mustaqillik, xizmatga qaratilganlik, murakkab vazifalarni hal etishga qiziqish[4].

O'qituvchi shaxsida aynan xizmatga yo'naltirilganlik, barqarorlik, kommunikativlik va ijtimoiy motivatsiya kuchli bo'ladi. Kasbiy identifikatsiya psixologiyada shaxsning kasbga nisbatan ongli munosabati, kasbiy odamlarni qabul qilish, kasbiy men-kontsepsiyasining aniq talqini.

Psixologik mexanizmlar sifatida ajratiladi:

O'zini ingliz (o'z-o'zini anglash) Talaba o'z kuchli va zaif tomonlarini bilishi orqali kasb tanlashda ongli qaror qabul qiladi.

Ichki motivatsiya: Kasbiy o'zlik, bilan vositalar, shaxsiy intilishlar uyg'unlashganida identifikatsiya kuchli bo'ladi.

Refleksiya: Talaba o'z pedagogikning yordamini, xatolarini tahlil qilish va o'zo'zini rivojlantirishga intilishi kasbiy kasbiy identifikatsiyani mustahkamlaydi.

O'zo'zini amalga oshirish: Optimistik, realistik kasbga ishonch hissini shakllantiradi.

Kasbiy men-kontsepsiyasi: Shaxsning o'zini kelajakdagi pedagogik tasavvur sifatida kasbiy tajribani ta'minlash.

2. Ta'lim muhitining kasbiy identifikatsiyaga ta'siri

Ta'lim muhiti kasbiy identifikatsiyaning tashkiloti hisoblanib, talabaning kasb tanlashga munosabati, kasbiy omillarni qabul qilish va kasbga moslashuviga bevosita ta'sir qiladi.

Pedagogik jarayonning mazmuni: Amaliy mashg'ulotlar, laboratoriyalar, dual ta'lim, innovation texnologiya - kasbiy identifikatsiya uchun asos zamin.

O'qituvchi shaxsining ta'siri: Ustozning kasbiy kompetentligi, o'quvchi bilan til topishi bo'lajak o'qituvchilarga kuchli maktab motivator bo'ladi.

Ta'lim muhitining iqlimi: Quvvatlovchi, qabul qilish, ishonchli muhitda talaba o'zini erkin qiladi va kasbiy rolga tez moslashadi.

Raqamli ta'lim muhiti: Onlayn platformalar, AKT, multimedia resource - kasbiy kompetensiyalarni yuksaladi. [1]

3. Psixologik qo'llab-quvvatlashning o'rni

Psixologik qo'llab-quvvatlash kasbiy identifikatsiyani qayta ishlashda asosiy tarzda namoyon bo'ladi.

Psixologik konsultatsiyalar: Talabalarga kasbiy yo'nalish, stressni boshqarish, o'zini anglash bo'yicha individual yordam ko'rsatish. [2]

Mentorlik tizimi: Ustoz-shogird modeli bo'lajak kasb ta'limi o'qituvchilarida kasbiy ishonchni oshiradi.

Treninglar va seminarlar: Kasbiy motivatsiya, kommunikativ kompetensiyalar, ijtimoiy-emosional ko'rinishni rivojlantirishni rivojlantiradi.

Psixologik monitoring va diagnostika: Talabalar holatini muntazam ravishda kasbiy identifikatsiyadagi yordam ertaga yordam beradi. [3]

4. Kasbiy identifikatsiyani oshirishni oshirish

Ta'lim jarayonining innovation tashkil etilishi

Reflexiv yorug'likni saqlash

Kasbiy kompetensiyalarni o'stirish

Ijtimoiy tibbiy moslashuv

Ta'limdagi qo'llab-quvvatlovchi atmosferani olish

Amaliyot jarayonini ta'minlash

Xulosa. Kasbiy identifikatsiya - bo'lajak kasb ta'limining kasbiy faoliyatidagi eng muhim jarayondan biridir. Uni yaratish ta'lim muhitining sifati, o'qituvchining ta'siri, tibbiy qo'llab-quvvatlash xizmatlari, torlik tizimi, raqamli ta'lim muhitidan samarali foydalanish kabiga bevosita bog'liqdir.

Uchda ta'lim muhiti va maqola texnikasi qo'llab-quvvatlashning kasbiy identifikatsiyadagi o'rni ilmiy nuqtai nazardan asoslab berildi. Natijalar shuni ko'rsatadigan muhit, qulay qulaylik, motivatsiya men-kontsepsiyaning kasbga kuchli ta'sir ko'rsatadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

- [1] Erikson, E. (1994). Identifikatsiya va hayot aylanishi . Nyu-York: V. V. Norton. 1-bob. pp. 17–63
- [2] Marsiya, J. E. (2002). Voyaga etganda shaxsiyat va psixososyal rivojlanish. Kattalar taraqqiyoti jurnali , 9(2), 55-65.
- [3] Chistiakova, S. N. (2018). Talabalar orasida kasbiy o'zini o'zi identifikatsiya qilish: psixologik asoslar. Ta'lim psixologiyasi sharhi , 14 (3), 112-121.
- [4] Schein, E. (2010). Karyera langarlari: martabaning o'zgaruvchan tabiati . Jossey-Bass. 19–42
- [5] O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim tizimi bo'yicha normativ hujjatlar. (2023–2024).